

KASBIY IDENTIFIKATSIYA TUSHUNCHASINING MAZMUNI

Ergasheva Dilorom Hamidullayevna

Namangan davlat universiteti, mustaqil tadqiqotchisi

Bugungi kunda ijtimoiy - iqtisodiy vaziyat kundan – kunga rivojlanib bormoqda. Mehnat bozori keskin o‘zgargan. Yuqori tajribali mutaxassislarni topib tanlashga yo‘naltirilgan biznesning yangi turi paydo bo‘lgan. Iqtisodiyotning tez suratda rivojlanishi raqobatdardosh va kasb jihatdan mahoratli ishchilarga bo‘lgan ehtiyojni keltirib chiqarmoqda.

Bu o‘zgarishlar kishilarning kasbiy hayotda talaygina muammolarni keltirib chiqaradi va tabiiyki, psixologiyada yangi yo‘nalish kasblar psixologiyasiga yoki kasb psixologiyasining rivojlanishiga olib keldi. Uning mazmunini insonning kasbiy biografiyasi, kasbiy maqsadlarining shakllanishidan boshlab to kasbiy hayotdan (davrdan) ketishigacha bo‘lgan shaxsning rivojlanishini tashkil etadi.

Kasbiy identifikatsiyaning umumiy identifikatsiyalar tuzilishida tutgan o‘rni hali to‘liq yoritib berilmagan, lekin fenomen va ijtimoiy identifikatsiya tuzilishi hamda uning alohida turlari haqidagi ilmiy tasavvurlarning rivojlanganligi kasbiy identifikatsiyani ijtimoiy “Men” tuzilishidagi muhim elementlardan biri sifatida o‘rganish imkonini beradi. Ijtimoiy identifikatsiya hayotdagi o‘zaro hamkorliklar, ijtimoiy taqqoslashlar va sub’ekt ijtimoiy qurilishining tayanch tizimi sifatida namoyon bo‘luvchi faol ijtimoiy ta’limni yo‘lga qo‘yish natijasida bunyod bo‘luvchi dinamik jarayon sifatida yuzaga keladi [2]. Biz ijtimoiy identifikatsiya yagona kognitiv, motivatsion va qadriyatlar tizimini o‘z ichiga qamrab olishini kuzatishimiz mumkin.

Bu yondoshuvga muvofiq kasbiy identifikatsiya faoliyat va u bilan bog‘liq bo‘lgan o‘zaro hamkorlikning individual emotsional bilimlar bilan boyitilishi, faoliyatga yo‘nalganlik ta’siri ostida yuzaga keluvchi shaxsning o‘z-o‘zini anglashi sifatida ko‘rib chiqiladi. Bu bilimlarga muvofiq tarzda individ qadriyatlar tizimini, qolaversa, mehnat jamoasiga xos bo‘lgan xulq-atvor shakllarini va mehnat jamoasining status-rolli, axloqiy, motivatsion ta’sirlariga muvofiq maqsadlarni ham o‘zlashtiradi. Kasbiy identifikatsiya ijtimoiy identifikatsiya tuzilishining muhim elementlaridan biri bo‘lib, shaxsiy va kasbiy taraqqiyot jarayonida shakllanadi va inson hayotining ko‘p jihatlariga o‘z ta’sirini o‘tkazadi.

Yuqoridagilarni hisobga olib, kasbiy identifikatsiyani o‘zida kasblar dunyosiga yo‘nalganlik va o‘zaro ta’sirni ta’minlovchi, kasbiy faoliyatda shaxsning potensialini to‘liq

amalga oshiruvchi, qolaversa, tanlangan kasbning natijasini hamda taraqqiyot yoʻnalishini oldindan koʻra biluvchi shaxsning kognitiv, motivatsion va axloqiy tavsifnomalarini mujassamlashtirgan integrativ tushuncha deb hisoblasak boʻladi. Muayyan bir axloqiy va motivatsion tizimdagi, qolaversa, shaxsiy kasbiga nisbatan subʻektiv munosabatlar bilan hamohang tarzda kechuvchi shaxsning mehnat jamoasida tutgan oʻrni haqidagi tasavvurlari kasbiy identifikatsiyaning asosini tashkil qiladi. Bu gʻoyalar kasbiy identifikatsiya kognitiv-motivatsion va axloqiy komponentlar bilan yaxlitlikni tashkil qilishi koʻrsatib berilgan empirik tadqiqotlarda oʻz isbotini topgan.

Bu yondoshuvda shaxsning oʻz-oʻzini anglashidagi quyidagi savollarning oʻzaro aloqasi va muhimlik darajasi alohida ajratib koʻrsatilgan: “men kimman? Nima va qanday qilyapman?” – shaxsiy savol, mavjud ijtimoiy munosabatlar va faoliyat talablari kontekstida shaxsning oʻzi haqidagi bilimlarni olishiga yoʻnaltirilgan savollardir; “men qandayman?” – axloqiy savol, oʻz mening gʻoyaviy komponentlarini anglashga, turli vaziyat va insonlarga nisbatan munosabatlar haqidagi tasavvurlarning rivojlanishiga yoʻnaltirilgan; “men nimaga intilyapman?” – motivatsion savol, bu savolga javob berish uchun avvalo yuqoridagi ikki savolga aniq javob berish lozim [1].

Identifikatsiyaning kognitiv, motivatsion va axloqiy komponentlarini ajratib koʻrsatar ekanmiz, ular ichida kognitiv komponentlarni tadqiq qilish mushkul ekanini taʼkidlab oʻtamiz, chunki, aynan kognitiv komponent identifikatsiya tuzilishining yadrosi hisoblanadi.

Kasbiy identifikatsiyaning kognitiv komponentiga nisbatan anʼanaviy yondoshuv D.N.Zavalishinaning yozishicha, insonning kasbdoshlar guruhidagi normalar, qadriyatlar va aʼanalarni oʻzlashtirishi bilan belgilanadi. Ushbu voqelik kasbiy identifikatsiya sifatida namoyon boʻladi: “...Hech qanday kasbiy faoliyat va shaxsiy taraqqiyot kasblar dunyosini va oʻz-oʻzini anglashga yoʻnaltirilgan subʻektning kognitiv faolligisiz amalga oshmaydi”. Ushbu jarayonni kasbdoshlar guruhidagi shaxslarning oʻz-oʻzini anglashi bilan taqqoslasa boʻladi. Muallifning taʼkidlashicha, kasbiy identifikatsiyaning kognitiv komponentlarini kasbiy faoliyat yuritilayotgan jamoaning muhitiga mos ravishda subʻektning shaxsiy xususiyatlari bilan toʻldirish lozim [3].

Identifikatsiya jarayonida shaxsning oʻzini mutaxassis sifatida anglashi mehnat jamoasi, ish joyini ichida sodir boʻladi. Bu makon oʻzida faqatgina ijtimoiy muhitni – jamoani, hodim va boshqaruvchi mutaxassislarni yoki faqatgina kasbiy normalarning tashuvchilarini emas, balki mehnat obʻektini, qolaversa inson oʻz faolligini yoʻnaltiruvchi voqelikni mujassamlashtiradi. Ye.V.Koneva “kasbiy makon” tushunchasini mutaxassis, insonlar jamoasi ish olib boruvchi, atrofdagi voqealarga oʻz taʼsirini oʻtkazuvchi obʻektlar

tizimi sifatida o'rganadi. Muallifning ko'rsatishicha, kasbiy makon tushunchasiga nisbatan bunday yondoshuv uning kasbiy identifikatsiya bilan aloqalarini osongina o'rnatish imkonini beradi: insonning o'zini mutaxassis sifatida his qilishi – aynan mana shu jihat uni ayrim odamlar, ob'ektlar, voqealar va ma'suliyat doirasi ichidagi shaxsning o'zi haqidagi tasavvuridir [2].

Demak, kasbiy identifikatsiya zamonaviy psixologik tadqiqotlarning ilmiy va amaliy ahamiyatga ega bo'lgan predmeti hisoblanadi. Bu integrativ tushunchada shaxsning kasblar olamiga, mehnat jamoasi va keng ijtimoiy muxitga yo'nalishini ta'minlovchi, kasbiy faoliyatda shaxs potensialini to'liq namoyon qilish imkonini beruvchi, qolaversa tanlangan kasbning kutilayotgan natijalarini va shaxsiy taraqqiyot imkoniyatlarini oldindan ko'ra biluvchi kognitiv, motivatsion va axloqiy tavsifnomalarining o'zaro aloqasi aks etadi. Kasbiy yo'nalganlik va o'z-o'zini anglash kasbiy taraqqiyotning muhim ko'rsatkichlaridan biri hisoblanadi.

Kasbiy identifikatsiya mutaxassis shaxsining shakllanishidagi muhim mezonlardan biri hisoblanib, kasbiy taraqqiyot, kasbiy o'z-o'zini anglash va kasbiy o'z-o'zini aniqlash kabi tushunchalar bilan uzviy bog'liqdir. Oxirgi yillarda aynan mana shu kontekstda identifikatsiya jahon va xorij psixologlari tomonida intensiv tarzda o'rganib kelinmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Жуковская В.И. Психологические основы выбора профессии.- Минск.: Народная асвета, 1978.-112с.
2. Зеер Э.Ф. Психология профессий. М.: Академический проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2003.
3. Кондаков И.М. "Индивидуально – психологические особенности подростков в выборе профессии" Москва, 1989.

